

نور

85

Arap Edebiyatında

ZENCİ ŞAIRLER

Edebiyat zümresi

882

Orhan Şaik

85

85

Kabul edilmiştir

M. Tınaz

85

Arap edebiyatında

ZENCİ ŞAİRLER

ve

SUHAYM DİVANI

Orhan Şaik

N 882

İslâ miyetten evvel Arapların Zencilere ve Habegilere-ki bunlardan biri-
birinden ayırt etmeyerek, aynı mence'den kol saldıklarına ileri sürmektedir -
ler ⁽¹⁾ -karga noktai nazarları, islâmiyetin igtimaf tabakalara müsevi tutan sı-
ka emirlerinden sonra da pek tahavvül göstermemiş, nazariyatın aksine olarak
tatbiki sahada bu mühimsememek, hakir ve adi görmek devam etmiştir.

Şairlerin zenci ve habesi cariyeleri methile diğer cinsten olan cariyele-
re tercih eden şiirlerine mukabil erkekleri hakkında hicivler yazılmış, galiz
teğbihler kullanılmıştır ⁽²⁾ .

Din ile dünyanın bu ayrı ayrı bakışları Zenciler ve Habşiler hakkında e-
serler yazılmasına mucip olmuş ve bunlarda bu muhakkar görülen tabakanın haki
gören sınıfa faik olduğu isbata çalışılmıştır. Bu müelliflerin eline böyle bir
iddia için kalemi veren saik, çok kerre dinî istinatgâhlara dayanmakta ve ka-
lemin böyle bir tafdil iddiası için ele alındığı bu eserlerin gerek isminde
gerek metninde ayan beyan güze çarpmaktadır. Bu eserleri kronolojik bir sıra
takip ederek gözden geçirmeyi zenci şairlerin hakkında yazılan bu küçük ted-
kikin başında faydalı saydık.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Fahr al-Sudan ve alâ al-Bidan ^{فخر السودان على البيضاء}; Cahiz (vefatı 250 H.) in
bu eseri, bu mevzua dair sonradan yazılmış eserlerden büsbütün ayrı bir mahi-
yettir. Eserine Lokman'dan bağlayarak, islâmiyetin iptidalarında atlarını ta-
nıtıran Saîd b. Cübeyr, Bilâl, Vahşi ilh gibi bir takım siyahların ismini zik-
rederek bir mukaddime yapıyor. Ondan sonra böyle dinî bir mahiyet arzeden te-
fahura (S. 71; terceme S. 164) Necâşi hakkında hazreti Peygamberin gösterdiği bü-

- 1). Tenvir el-gabeg fi fadl el-Sudan vel-Habeg tercemesi, Nuruosmaniye yazma
nushası N: 3231, 4 a; Suyûti, ref' şan el-Rubşan, İsmail Saib efendinin hususi
yazma nushası, Mukaddime.
2). Cahiz, Fahr el-Sudan alâel-Bidan, S. 60, Üstadım O. Reger beyin alamanca ter-
cemesi, S. 149, Cerir'in Haytutan hakkındaki beyti.

(I
yük teveccühten ve bir de(S.75,terceme S.170) hazreti Peygamberin kırmızı-
lara ve siyahlara müreel olduğunu bildiren hadisten bahsedilirken tesadüf e-
diyoruz.

Eserde daha ziyade,siyahları beyazlara tercih ettirecek vasıflar,farikalar
aranmış,bulunmuş;aleyhlerindeki hükümlere ekseriya kendi ağızlarından cevap -
lar verdirilmiş,bunda uzun uzun mantıklar yürütülmüş,muhakemeler yapılmış ve
galibane neticeler çıkarılmıştır.Cahiz her iddiaya"diyorlar ki" diye bağlıyor
ve kendisi lafa pek az karışıyor görünüyor.

(S.67 f,terceme S.158 f)de onların meziyetlerini sayıyor;" yer yüzünde
Zencilerden daha fazla umumî ve gniş manada sehavet gösteren bir kavm yoktur.
Ve bu iki hassa,cesaret ve sehavet,maruf ve müstesna şekilde ancak asil tabii-
atlarda vardır.Sonra Zencilerde bir raka istidada vardır,hiç mümarese ve taâ-
lim görmeden davula ayak uydurmasını bilirler.Onlar kadar güzel taganni eden
bir kavm da yoktur.Onların lisanı kadar dile kolay gelen dil,onlar kadar iyi
söz söyleyen ve aksamađan konuşan bir kavm da yoktur ²⁾.Her kavmda kekeleyen,
pepeleyenler olduğu halde,bunlarda bu gibilere rasgelinmez.Vücutum tegekülü
ve kuvveti itibarilede onlar kimseye benzemezler.Arapların,yahut Araptan gay-
rılarının bir çoğunun bir arada kaldıramayacağı koca kayayı onlardan biri tek
başına kaldırabilir,taşıyabilir.Zenciler cesur,kuvvetli ve cömerttirler.Bun-
larda asalete delâlet ederler.Bazıları zencilerin cömertliğini basitliklerine
ve aptallıklarına verirler.Fakat biz bunlara cevap veririz..."Artık uzun delâ-
liller,etnografik misaller ileri sürülüyor,mantıklar yürütülüyor ve bütün bun-
lar Zencilerin hakları olduğunu isbattan ziyade müellifin bu husustaki kudre-

- 1).S.71,terceme S.164:Necâsi bizdendir ve hazreti Peygamberin ondan başka düa
ettiği bir 510 de yoktur ve onun cenazesi Habes'te iken o Medine'de namazı-
nı kılmıştır.Ve Necâsi hazreti Peygambere Umm Habibe'yi tezevic etmiştir.
- 2). Mes'udi,Muruc al-zahab,mısır tab'1,S.188;

والزنج اولوفصاحة في الشيم

tini isbata çalışıyor hissini veriyor, onun sofistliğini gösteriyor.

Cahiz'in zikrettiği fahriyelr de, bize eserinin dinî bir gayret ilhamı ile yazılmadığını gösteriyor. Hayqutan'ın Cerir'e verdiği cevapta bunu açık açık görüyoruz (S.60, terceme S.149): "benim saçlarım kıvrıkcık, cildim kömür gibi siyahsa da, cömert bir elim ve parlak bir şerefim var. Benim saç rengimin siyahlığı, harp gününde kılıç sallarken bana ziyan vermez. Sen şöhretinin darlığına rağmen kurum satmak istiyorsan bil ki Necaci'nin saç soyu halkın arasında seninkinden çok daha malumdur....." Sonra melik Ebrehe, çok meşhurdur. Siz Araplara Ebu Yağsum (Ebrehe'nin künyesi) geldi, kendi vatanınızda size hücum etti. Halbuki siz deniz kenarında kum gibi idiniz. Siz üzerlerine eğri gagalı, tekir bir yırtıcı kuşun gölde yukarıdan süzülüp ~~in~~ indiği kuşlar gibi idiniz. Allah Kâbeyi bizzat müdafaa etmeyeydi, ne olacağını sen farkederdin ve insanları iyi tanıyan biri sana onlardan haber verirdi ilh....."

Eserin büyük bir kısmını siyah rengin ve siyah renkli olan şeylerin eylliğine, faziletine, mukavemetine, faidesine ait sayısız şeyler dolduruyor ve sarahaten söylenmediği halde bundan şu netice çıkarılıyor ki: Zenciler de siyahtır, binaenaleyh bütün bu meziyetler siyah renkli olan Zencilerde Toplanmıştır¹⁾.

Tenvir al-gabeş ve Ref' şan al-Hubşan'da, iklime atfedilmekle beraber Nuh'un oğlu Ham'a betdüasından ileri geldiği zikredilen siyah rengin, burada doğrudan doğruya iklime atfedilerek bunun misallerle tevsik edildiğini görüyoruz. Hulasa, Cahiz'in eseri bu neviden tanıdığımız eserlerin

1). Bunlar bize makbul karaların vasfı hakkında Karaca Oğlan'ın bir şiirini de hatırlatıyor: Sa'dettin Nüzhet, Karaca Oğlan, S.49 ff.

(1)
ilki ve kendisinden sonra gelen eserlerden bambaşka bir örneğidir .

F-H-N-V-i-R--a-i-G-A-B-E-S-----

Kitab al-Sudan ve fadlihîm alâ al-Bidan ^{Merzubani'} كتاب السودان وفضلهم على البيضاء
nin bu eseri hakkında Katip çelebi'deki malûmattan başka malûmatımız
yoktur. (Keşf al-zunun, II, 281, İstanbul tab'ı): كتاب السودان وفضلهم على البيضاء لابي بكر محمد بن

309 هـ المعروف بابن المرزبانى المتوفى سنة 309 Bu eseri Kâtib çelebi'nin de görmediği ilâve ettiği şu
kayttan anlaşılıyor: " ولا يستبعد منه لانه الف تفضل الكلاب على لتر من لبس السياب

ve Kâtib çelebi müellifin, Tafdil al-kilâb " isimli eserini gördüğü ve bu
neviden mukayeseli eserler yazdığına hükmettiği için, kendisinden meydana
olmayan bu eserin istibad edilemeyeceğini söylüyor.

I). İbn Haldun'un fikirleri de bu hususta Cahiz'in aynıdır (Mukaddime, S. 73ff)
"Tabâyii kâinata bilemeyenlerden bazıları, Sudan'ın siyah oluğlarını
Nuh'un oğlu Ham'a betdüasına atfederler. Gerçi Nuh'un betdüası Tevrat'da
zikrediliyorsa dakara olmalarından bahis yoktur. İklim dolayısıyla güneşin
onların üzerinde fazla kalmasıdır kiciltlerinin karamasına sebep
olmuştur.... Habes, Zenc ve Sudan renkleri sevad ile mütegayyir olan ka-
vimlere ait ~~eser~~ müteradif isimler olup bunların Ham'a ve ya başka birine
mensup olmalarından dolayı verilmiş bir isim değildir.

S. 75 ff de de şu malûmatı veriyor: "Sudan halkı alelumum hiffeti akıl ve
kesreti tareple meluftur. Her havaya ayak uydurabilirler. Her yerde humk
ile mavsufturlar. Bunun en doru sebebi gudur: sevinç ve ferah ruhu hay-
vanının intişarı, huzûn de bilâkis kapanmasıdır. Hararet neş'eyi meydana
çıkartır. Netekim hamanda, onun sıcak ve ratıp havasını teneffüs edenlerin
ruhu da ısınır ve neş'elenirler ve ekseriya bu neş'eden mütevelliit ola-
rak garkı söylerler. Ekalimi harrede oturanlarda işte böyle çabuk neş'ele-
nirler, huzûnden uzaktırlar ve akıllarının hiffeti de bundan ileri gelir.
Gene deniz kenarında oturanlar da, güneşin tesirile husule gelen buhardan
böyle ılık ve ratıp havaya maruz kaldıklarından dağlarda ve tepelerde
oturanlara nisbetle daha hafifülakıldır. Mağrip bilâdından Fas'da ise
serin tepelerde ikametlerinden naşi ahalisi mağnum, avakibi görmekte ve
ilerisini düşünmekte mufrittirler. Gerçi Mes'udi Sudan'ın kesreti tarebi
ve hiffeti akli hakkında bizim gösterdiğimiz sebebe itiraz ederek Ca-
linûs ile Ya'qub b. al-Kindi'den naklen dimağlarının zaiif oluğunu akılla-
rının hiffetine sebep göstermişse de bu delili olmayan bir sözdür.

TENVİR AL-GABEŞ Fİ FADL AL-SUDAN VAL-HABEŞ جمال الدين - تنوير العبيس في فضل السودان والحبيس

ابوالفرج عبدالرحمن ابى الحسن بن على الجوزى
 eserler arasında bir de تنوير العبيس في فضل السودان والحبيس isimli bir eseri vardır(Brock-
 elmann,I,505;Kerf al-zunun,Istanbul tab'1,I,342).Ben eserin aslına maâl-
 esef bizim kütüphanelerde tesadüf edemediğim için,eser hakkındaki malû -
 matı,şağıda zikredeceğimiz,Muhammed B.Abdulbâqî al-buhari'nin Tiraz al-
 manuş'unu almancaya terceme eden Max Weisweiler'den ve Nuruosmaniye'de
 323I numarada ve Darülfünun kütüphanesinde Halis efendi kitapları arasında
 4295 numarada bulunan ve birbirinin aynı olan tercemelerinden aldım .
 Kitabın fasıllara taksimatı naktai nazarından terceme ile,Weisweiler'in
 tavsif ettiği Gota mushası arasında fark vardır.

"Mukaddimeye göre eser,halife Nasır lidinillâh'ın hilâfeti esnasında
 (575-622)telif edilmıştır.Bu itibarla eser ibn al-Cavzi'nin son 22 sene-
 lik hayatında vücut bulmuş eserlerdendir.Bu telifin sebebi hakkında müel-
 lif mukaddimede günları söylüyor:Ben bir çok mükemmel habesiler gördüm ki
 renklerinin siyahlığından dolayı kalbleri üzülyordu.Onun için ben onlara
 kıymetin güzel harekette olup güzel vücutta olmadığını bildirdim ve bu
 kitabı habesilerden ve zencilerden bir çok adamlar hakkında telif ettim. "

Eserde mevzuumuzu âlkadar eden kısım,habesilerin şairlerinden bahseden
 kısım olup bu da Ebu Dufama,Nusayb,Antara,Suleik b.Sulake'ye ait bir kaç
 satırdan ibaret ve diğer menbalarda bu şairler hakkındaki malûmata bir şey
 ilâve edecek mahiyette değildir.Eserin dinî mahiyette,dinî nakatadan ya-
 zılmış diğer kısımları hakkında bahse hiç lüzum görmüyorum.

- 1).Max Weisweiler,Buntes Prachtgewand:über die guten Eigenschaften der
 Abessinier von Muhammad ibn AbdalBâqî al Buhârî al Makki,Hanover,1924.
- 2).Bu tercemeler birbirinden istinsah edilmiştir.Fakat ne istinsah tarih-
 leri vardır nede mütercimnin ismi.Nuruosmaniye(323I,Verek 3b)nushasında
 su kayıt ilâveler yapıldığını gösteriyor:ve malû olaki hasseten ibn al-
 C avzi hazretlerinin telifinden terceme olunmuştur.Lâkin zammında npece
 ziyadat ilhak kılınmıştır.
- 3).Max Weisweiler,Buntes Prachtgewand,S.5.

Ref' şan al-Hubşan رضى عن الحبان - Celâleddin al-Suyutî (849-911) ibn al-Cavzî'nin Tenvir al-gabeş'ini görmüş, onu ikmal ve tehis için yazmıştır. Habes'in aslı hakkında bir mukaddimeden sonra onların hakkında varit olan ayetlerden ve hadislerden bahsediyor. Habes'e hicretten ve sonra (Fi zikri badı hiyarihim) unvanı altında tanınmış habesilerden bahsediyor. Bunların arasında Suhaym abd beni al-Hashas'dan ve Abu Dulâma'dan da söz geçiyor ki ileride bu iki şairden bahsederken zikredeceğiz.

(Fi ma fihim min al-havass val-mahasin) serlavhasıyla ve eserin sonunda bulunan kısımda ibn al-Cavzî'den naklen şu: "قال ابن الجوزى تذكر الحبة بالعلوم الواقفة عن المنه وقلة" "الذى ذكرته ضمن الرطب والافواه سهولة العبارة وعندية الكفرم" kaydi yazdıktan sonra esmerlik hakkında yazılmış beyteleri irat ediyor.

Azhar al-uruş fi ahbar al-Hubuş ازها - العروش في اجبار الحبوş - Suyutî'nin bu eseri birinciden daha muhtasar ve sadece habesilerden bahistir. Zikr asl al-Hubuş, zikr ma varade fi al-Habaşa min al-ahadis ilh gibi serlevhaların altında Suyutînin ibn al-cavzî'den istifade ettiği görülüyor. Bu eserde Zenci şairler hakkında bir kayıt yoktur. Ref şan al-Hubşan'da olduğu gibi sonunda habes cariyelerinin vasfı hakkında söylenmiş kasideler, kitalar, müfretler geliyor. (I

Al-tiraz al-manquş fi mahasin al-Hubuş الفراء المنقوش في محاسن الحبوş - İbn al-maali alâeddin Muhammed b. Abdalbaqi al-Buhari al-Makki 991 de yazdığı bu eserde İbn al-Cavzî'den ve Suyutî'nin yukarıda geçen eserlerinden emergence sine istifade etmiş ve hemen onlara bir şey ilâve etmemiştir. Biz onun için (2 Sadece ismini zikrederek daha fazla tafsilâttan sarfı nazar ettik .

-
- 1). Gerek Ref' şan al-Hubşan gerek Azhar al-uruş için İsmail Saib efendideki yazma nushalara müraceat ettim. Max Weisweiler'e de bakınız, Buntess Prachtgewand, S.7 f; Keşf al-zunun, I, 575; I, 89, İstanbul tab'ı.
 - 2). Tafsilât için bakınız: Max Weisweiler, Buntess Prachtgewand, S.10 ff; Keşf al-zunun II, 97/98, İstanbul tab'ı; Darülfünun kütüphanesi, Halis efendi kitapları arasında, N-7273 .

İ K İ N C İ K İ S İ M

Z E N C İ Ş A İ R L E R

'A N T A R A ibn Ş A D B A D al-A B S î- Kendisine iki dudağının yarık olmasından dolayı 'Antara al-Falhâ denilirdi ⁽¹⁾. Abu al-Ma'ayis, Abu al-Mugallis, Abu Avfâ ⁽²⁾ ve Dahis ve Gabrâ muharebesinde gösterdiği şecaatten dolayı Antara al-Favaris künyelerini de taşımıştır ⁽³⁾.

Annesi Zabîba isminde siyah bir cariye olup karalık Antara'ya bundan sirayet etmiştir ⁽⁴⁾. Babasının kim olduğu hakkındaki rivayetler muhtelifdir. Bir rivayete göre Şaddâd babasıdır, bir rivayete göre cediti olup babasından daha tanınmış olduğu için, Araplarda mutat olduğu veçhile, ona nisbet edilmiştir. Çüncü bir rivayet de Şaddâd amcasıdır ve onun evinde büyümüşdür diyor.

'Antara'nın tanınmasına sebep Benu 'Abs üzerine bazı Arap kabilelerinin hücum ederk garet yapmalarıdır. 'Abs kabilesi bu garet yapan kabileleri takip ederk onlarla harbe tutuştular. 'Antara da aralarında idi. Babası kendisine hücum etmesini söyleyince, o bir kölenin harpten anlamadığı, yalnız

1). Agâni'nin bu kaydını, Brockelmann İslâm ansiklôpedisine yazdığı 'Antara maddesinde, şairin bir Muallâka'sında 41 inci beytte bir adamı aynı noksan ile vafettiği için, gayri muhtemel görüyor (İslâm ansiklôpedisi, I, 378).

2). Heinrich Thorbecke, 'Antarah, S. 18.

3). A. Ahlwardt, Bemerkungen über die Achtheit der alten arabischen Gedichte, S. 52.

4) Agâni, VII, 141; İbn Qutayba, Al-şî'r val-şu'arâ, 130; Baihaqî, Simâr al-ğulûb, (Kahire, 1326), 125"..... فتم غزوة بن شداد العسرى الواديه من جهة انه وكاتت حشية - نحية تسمى - بيبه
وغيرها قال من وصف - جلا بيلة شرب الشراب: ويدعى الشرب في طرد دبا طيبة
وام غزوة العسرى تلفيه

(Okkalarla şarap içtiğini iddia ediyor, halbuki 'Antara'nın annesi-Zabîba "bir tek kuru üzüm" kendisine kâfidir.

'Antara divanı, İbn al-Hurî, S. 7:

ان ضررت عن حشيتى اعدائى
ماسا دى لوفه واسم - بيبه

develeri sağnak ve onların memelerine torba dikmek elinden geldiği cevabını verdi. Babası "hücum et, hürsün" dedi. O da hücum ederek o gün yüksek gecaat nümneleri gösterdi. Böyle necabet gösteren cariyeden mütevellit çocuklarını, Araplar hakikî evlat edinirlerdi. Bu vak'adan sonra 'Antarayı babası nesebine ilhak etti.

Diğer bir rivayete göre 'Abs kabilesi başka bir kabileye garet yaptılar, o kabilenin koyunlarını sürdüler ve sonra paylaşmak istediler. 'Antara'ya kâle olduğu için, kendi payları gibi pay veremeyeceklerini söylediler. Bu esnada garet yaptıkları kahile Benu 'Abs'a hücum etti. 'Antara kızmış olduğu için bir tarafa çekildi, harbe karışmadı. İşte onun üzerine babası kendisine hücum ettiği takdirde hür olduğu söyleyişini söyledi. Bundan sonrası yukarıdaki gibi aynıdır.

'Antara'ya babası henüz çocuğu olarak itiraf etmeden evvel, övey annesi, kendisini baştan çıkarmak istiyor diye kocasına şikâyet etmişti. Bunun öfkelenen babası oğlunu vücudunda yaralar hâsıl oluncaya kadar dövdü. Merhametlenen kadın geldi, kocasıyla 'Antara'nın arasına girdi ve kocasına dövmekten vazgeçirdi. İsmi Sumayya veyahut Suhayya olan bu kadın 'Antara'nın yaralarını görünce ağladı. 'Antara bunun üzerine

1) *لو انك قبل اليوم معدوف* *من سمية ومع العين مذروف*
beytile başlayan şiiri söyledi.

Benu Zubyan ile Benu 'Abs arasında bir at müsabakasından çıkan Dahis ve Gabrâ muharebesine de iştirak etmiştir. Tayy kabilesine kargı yapılan bir gazvede Benu 'Abs münhezim olmuş, 'Antara atından düşmüş ve ihtiyarlık yüzünden tekrar binemeyerek bir yere gizlenmiştir. Asad al-Raîs lâkabını taşıyan katili yanına yaklaşarak esir almaktan korktuğu için ok atarak öldürmüştür.⁽²⁾

'Antara renginin siyahlığından dolayı Agribe-i-Arap arasında sayılanlardandır. Şairliği kadar cesareti de şayi olan 'Antara Cahiliye devrinin

1). Suhaym divanında bu şiir, Suhaym'a isnat edilmektedir.

2). İbn Durayd, Kitab al-İstikak, 170 *ومن بني عبيد بن شراح وكان من فرسان العرب*
و شراهم قتلته حتى فيما تزعم العرب وكان له عبدة يكره ذلك ويقول ما بردأ

adını bu zamana kadar sade edebiyat kitaplarında değil, halkın lisanında da yaşatan şahsiyetlerinden biridir.

Hazret-i-Peygambere 'Antere'nin

حتى انزل به كريم الملائك

ولقد ابيت على الفوى واظلمه

beyti inşat edilmiş ve "bana 'Antere'den başka görmeyi arzu ettiğim hiç bir 'ârabî vasfedilmedi" buyurmuştur.

Aganî'de 'Antere'ye atfedilen bir rivayet, gerek şiirlerindeki tefahurlerle gerek onun hakkında cesaretine dair ittifak edilen diğer hükümlerle kabili telif değildir: "'Antere'ye sen Arabin en cesuru ve en şedidisin demişler o da hayır deye cevap vermiş. Öyle ise ne deye böyle şuyu bulmuş denildiği zaman, ileri gidenleri gördüğüm zaman öne geçerim, çekilenleri gördümüm de çekilirim, çıkacak bir yol bulmadığım yere girmem. Korkakların zaifleri üzerine giderim, korkung bir zarbe ile vururum, sonra da eğilir öldürürüm" cevabını vermiş. Halbuki hazreti Ömer, Hutay'e ye (harbinizde nasıldınız) deye sorduğu zaman verdiği izahatın arasında "Ve şüvarimiz 'Antere idi, hücum ettiği zaman hücum eder, çekildiği zaman çekilirdik" diyor ki bu da 'Anter'nin tabii değil öneyak olduğunu gösteriyor.

Gene Aganî'de 'Amr b. Mâdikerb "ben Arap süvarilerinden iki hür ve iki köleden başkasına rasgelmekten korkmam. Hürleri Amir b. Tufayl ve Utayba b. al-Hars b. Şihab; köleleri de 'Antere ve Suleyk b. al-Suleke.

'Antere Mu'allakât şairlerindedir. Mu'allakası (I) unvanıyla meşhur. (2) Aynî ve diğerleri ona القصة المزهرة diyorlar. (3)

Mu'allakanın nesibi bir vadide devam etmeyerek muhtelif tasvirlerle kesilmiştir, 21 inci beyti takipge eden deve tasvirini (24-27) beytlerle

- 1). Bemerkungen über die Achtheit der alten Arabischen Gedichte, S. 52
'Antere'nin yalnız bir kaside yazan şairlerden (اصحاب الواحد) olduğunu söylüyor.
- 2). Nöldeke, Fünf Mo'allakât, S. 9.
- 3). İbn Qutayba, Al-Şi'r val-Şuarâ, S. 132.

bir deve kuşu tasvir kat'ediyor.34 ve müteakip beytlerde şair fahre başlıyor,cömertliği ve israfı ile öğünüyor.Ondan sonra artık cesaretinde demvurmaya başlayarak,hasımlarını nasıl acımadan yere vurduğunu anlatıyor.Nihayette,öldürdüğü *عظم المرء* nin kendisini tahkir eden iki oğluna hitap ederek babalarını harp meydanında leş akbabalarına nasıl yem olarak bıraktığını anlatıyor(O.Rescher,Abriss der arabischen Litteraturgeschichte,I,27).

Nölkede(Fünf Mo'allakât,S.9)nin söylediği gibi her geye rağmen bu muallağa bize kendini ,mahir bir şairin ve muharibin mahsulü olarak arz ediyor.Araplar onu bihakkin *المزحبه* teşmiye etmişlerdir.Kasidede mağrur ve mücadeleci bir ruh teneffüs ediyor.Biz,binaenaleyh şairinin bir kahraman olduğu hakkındaki rivayete inanabiliriz.Yoksa bedevilerin arasında bir siyak kadının oğluna bu kadar şöhret verilmezdi.

'Antere'nin şiirlerindeki karakterin fahriyelerden ibaret olduğunu söyleyen A.Ahlwardt,bütün kasideleri muhafaza edilmiş olsaydı her halde başka mevzuları da kullanmış olduğunu göreceğimizi ilâve diyor.

Filhakika divanının hangi sahifesini açsak,siyah renginin kendisine zarar vermediğini,kabilesinin kendisile fahretmesini,ismiyle geçmişlerin ismini mahvettiğini ve artık Zyd'den Amr'den bahsedilmediğini söylüyor .

I).'Anter divanı,Emin al-Hurî,Berut:

S.7

وما لوار جلدی من رواد
كبد الاض من حواء السماء

لئن ان اسود انا ملء لودي
ولكن تبع الفناء عني

S.32

لا - ففت بنوعيس محمدا

ولولا صا - ه وسان محمى

S.45

لبيد له فوه الساكين نبر
وقيل المنايا بالجمجم نقر
نجبرلم عني بانى غنتر

بنى عيس وودا فى القبائل واخرودا
ازا ما صادى المر نادى اجبتة
لدا المشرفى الرندوانى فى يدى

S.51

وفى الليلة الظلام يفضد البيد
ولولا سواد الليل ما طلع الفجر
بما ضل ومن كفى يستتر الفطر
وسدت فلا زيد يقال ولا عمرو

سید كرى قوبى اذا الخيل اقبلت
يعيبون لودى بالوار جهالة
دان كان لودى اسود اخضا لى
مكون بذكرى فى العورى ذكرى مضى

II.

'Antere'nin, daha doğrusu o zamanki bedevâlerin hayatını bize "Siret 'Anter" ismini taşıyan fakat ne zaman toplandığı malûm olmayan halk romanı gösteriyor. Bu romanın münderecatı 'Antere hakkında Aganî'nin malûmata uygundur ^{I)} ^{verdiği}.

Gerek divanı gerek bu roman, gerek bir çok mevakiin halâ ona nisbet edilmesi 'Antere'nin şöret ve ehemmiyetini bize kâfi derecede vuzuhla göstermektedir. 'Antere Arapların şecaati temsil eden bir tipi olmuştur.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Sulaik b. Sulaka ^{سليك بن السكاة} - Agribe-i-Arab'dan biride budur. ²⁾ Siyah bir cariyeye olan annesi Sulaka'ya nisbetle Sulaik B. Sulaka denmiştir. Babasının ismi Amr b. Yesribî olup Umair denilirdi. Sulaik'in bir adı da ³⁾ Sulaik al-Makanib'dir .

Koştuğu zaman kendisine Arap atlarının yetişemediği koşucu Atap hırsızlarından. Kış olduğu zaman devekuşu yumurtasına suyu doldurur, gömerdi. Yaz gelip de yağmalar durunca o yağmaya çıkardı. Katat kışundan daha iyi yol bilir, gelir yumurtayı göndüğü yerde dururdu. Yer yüzündeki insanların en kurnazı, yolları en iyi bileni ve iki ayakla koşanların en koşucusu idi . Sirtında zirh olduğu halde, bir kabilenin kırk gencile yaptığı musabakada ⁴⁾ hepisini geçmiş ve döndüğü zaman şiddetinden zirh parça parçae olmuştu . Yağmada ve koşuculuktaki hikâyeleri pek çok olup bilhassa koşuculukta

I). İslâm ansiklôpedisi, I, 378.

2). İbn Duraid, Kitab al-İstikak, S. 151 ^{سليك وكذلك السكاة وهو ضرب من الخير} ^{دين - جال بن معا عمر سليك بن السكاة وسليك لقبه}

3). İbn Qutaiba, Al-Şi'r val-su'arâ, S. 213.

4). Aganî, XVIII, 133 ff.

(I)
Mesel olmuştur. Derdi ki: "Allahım ben zaif olsaydım köle olurdum. Kadın olsaydım cariye olurdum. Allahım istediğin şeyi istediğin zamanda hazırlarsın. Mahrumiyetten sana sığınırım, fakat korkunç şeyler benim için korkulacak şeyler değildir ²⁾". "Agânî'nin kendisini Arapların en şairlerinden addetmesine mukabil, al-Marzubânî (al-Muvagğah, S. 81) de Sulaik'in nasıl bir şair olduğu hakkında tevcih edilen süale Asmaî'nin verdiği cevap bize daha doğrudur: " *فليد بن اللة ؟ قال ليس من الفحول ولا من الفسان والله من الذين ينزوت فيدون على اهلهم فيموتون*

Benu Asad'den Kassas b. Lâhiq'in kölesi iken azad edilmiş olan Sulaik ³⁾ Anas b. Mudrik isminde bir şahıs tarafından öldürülmüştür ⁴⁾.

XXXXXXXX

H Â C İ Z ibn 'A V F al- A Z D İ - Cahiliye Ha Jz bin عون الازرى kısmındandır. Meşhur şairlerden değildir. Kabileler üzerine çapul yapan Arap hırsızlarından ve yaya koştığı zaman atlıyı geçen koşuculardandır. Bu da Agribe-i-Arab'dan biridir. Şöhreti çapulculuğundan mütevellit olup şairlik itibarıyla sayan-i-zikir bile değildir. Agânî, XII, 47; İbn Duraid, Kitab al-İstikak, S. 30; Bemerkungen über die Ach-Achtheit der arabischen Gedichte, S. 51/2; nam eserlere bakınız.

1). Kendisini ilk defa mesel olarak irad eden Abu Tammam'dır; Simar al-qulub, (Kahire, 1326), S. 81: *فانذرتهم لم ينسوا ليكمها ذرا سبي المقانب*

"Öyle bir çöl ki orası, orayı hiç bir kimse hatta Sulaik al-Makanib yol edinemez."

بئس رديا فاما حين بقلينا فلا السبي يدانيه ولا جل

"Yavaş yavaş yürüyor, fakat bizi yakalamak istediği zaman kendisine ne Sulaik ne de başka birisi eş olamaz."

2). Agânî, XVIII, 133 f; Simâr al-qulub (Kahire, 1326), S. 81.

3). Tanvir al-gabağ tercemesi, Nuruosmaniye, N: 3231, varak 67 b.

4). İbn Qutaiba, Al-Şi'r val-Şu'arâ, S. 217.

5). İbid, S. 174.

Taabata garran ¹⁾ ²⁾ ³⁾ ⁴⁾ -Fahm kabilesinden olup ismi Sabit b.Ca-
bir b.Sufyan'dır .İbn 'Amsal ,Şa'1 ve Taabbata garran lâkaplarıdır.
Annesinin ismi Umaima olup siyahî olduğundan dolayı Taabbata garran da
Agriba al-Arab meyanında sayılır

Niçin bu lâkapla tesmiye edildiği hakkında bir kaç rivayet vardır:
bir gece sakrada bir kog gördü.Kogu koltuğunun altına aladı.Kabileye yak-
laşınca kog ağırlaştı.Onu yere bıraktı.Kabileli halkı kendisine neyi kol-
tuğunun altına aldın? deye sordular.O da"Gülü"dedi."Taabbatta garran"dedi-
ler.Ve bu ona lâkap oldu.

İkinci rivayete göre,annesi kendisine "bak,bütün arkadaşların evle-
rine bir mantar getiriyorlar,sen bir defa bir şey getirmedi"deye serze-
niş etti.Taabbata garran"bir torba ver de ben de getireyim"dedi.Torbayı
aldı gitti ve içine elinden geldiği kadar büyük yılanları tutup doldurdu.
Akşam eve getirdi.Annesi torbayı alıp da açınca yılanlar çadırın içinde
gezinmeye başladılar.Annesi korktu,feryat ederek dışarı fırladı.Kabilenin
kadınları,Sâbit ne koltuklamıştı deye sorunca,annesi de olanı biteni an-
lattı ve "Taabbata garran" dediler.Bu ona lâkap oldu.Agâni(XVIII,209 ff)
zikrettiği bu iki rivayetten birincisinin hakikate daha yakın olduğuna
5) giirlerinde gûle tesadûf ettiğini bir çok defalar söylemesiyle hükmediyor .

Hamasa(S.33) bu suretle tesmiyesine sebep olarak şunu kaydediyor:Sabit
koltuğunun altına bir kılıç alarak çıkıyor.Annesine,Sâbit nerede,deye sorduk-
ları zaman,"bilmiyorum,şerri koltukladı,gitti"diyor.

1).İbn Qutaiba,Al-gi'r val-şu'arâ,S.174

2).İbd:

بنايت بن جابر بن سفيان
بينه فقه والله لقب

دينام طرفي قتلوا برحمان
اساف واقتن مالد به ابن عمل

3).Divân al-Huzaliyyin(ed.Kosegarten)S.247

فقلت لشر ليس ما انت شاع

ديا سر ي عمل لاقتل مقتلا
دند لقب تا بلسا

5).İbn Duraid'a göre,Sabit bu yılanları her zaman annesine bal getirdiği
çantanın içine doldurmuştur.Kitab al-iştikak,S.162/3.

4).Bemerkungen über die Achtheit der alten arabischen Gedichte,S.51/2;
Baur,ZDMG,X,82,Frensl'e ittibaan.

Taabbata garran Arap koçucularının en şöhretlileri arasındadır. Benü Bacîla ve Benü Huzail ile mütemadi mücadelelerde bulunmuştur. Bu gazvelerinde kendisine Amr b. Barraç ile Şanfarâ arkadaşlık etmişlerdir¹⁾. Şanfarâ hakkında bir mersiyesi vardır.

"İbn Qutaiba'nın Baur tarafından ileri sürülen bir ifadesine göre Navfal b. Mu'aviye'nin muasırı olup bu rivayete nazaran 60 sene islâmdan evvel 60 sene de islâmdan sonra yaşamıştır. Fakat gerek şiirlerinde gerek ona isnat edilen sergüzeştlerde teneffüs eden ruh eski cahiliye devrinin ruhudur. Onun hayali islâmdan evvelki serseri bir sovalyenin ve eşkiyanın mistik hututunu taşıyor. Yâqût (Al-Muhtarak) a göre, daimî yağmalarda bulunmuş²⁾ duğu Benü Huail ve Benü Bacîla'nın sahasına dahil Numâr dağında ölmüştür.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Al-Şanfarâ الشقرى - Cenubî Arabistanda İvas b. Hicr b. al-Hanv b. al-Azâ b. al-Gavs kabilesine mensuptur. Rengin siyahlığından dolayı da Agriba al-Arab'dan maduttur. Taabbata garran'ın arkadaşığı, onun gibi koçu ve koçuculuğu mesel olan bu Şanfarâ'yı Benü Şababa esir aldı. Bu kabilenin yanında, Azd kabilesinin bir kolu olan Benü Sallâmân b. Mufarric'in Benü Şababa'den esir aldığı bir adamla mübadele edilinceye kadar kaldı. Benü Sallâmân kabilesinde iken efendisinin kızıyla muhabbet münasebetleri tesis etti. Fakat kız bunun müraceatını reddetti, babası tarafından da tahkir edildi. Bunun üzerine k lkti, kendini ilk esir almış olan kabileye geldi. Onlardan soyunu sopunu sordu, öğrendi ve yüz kişi öldürmeye ahdetti. Benü Sallâmân'a karşı yaptığı bu mücadeleler neticesinde aleyhinde kurulan

1) Şazvîni, 'Acaib al-mahlûqât, II, 56-58; Mufaddaliyât, (ed. Lyall), S. 6.

2) İslâm ansiklôpedisi, Taabbata garran maddesi.

bir pusuya düştü. Elini kestiler ve oradan karagâhlarına getirerek öldürdüler⁽¹⁾. Cesedini meydanda bıraktılar. Bir kaç sene sonra oradan geçen biri ayacağıyla Şanfarâ'nın kemiklerini kaktı. Ayacağına batan bir kemik parçasından öldü. Hayatında iken yüz kişi öldürmeye ahdeden Şanfara ancak 99 kişi öldürebilmişti, bu adamın ölmesiyle ahdi yerine gelmiş oldu.

Arkadaşıyla beraber bütün bu çölleri yaya olarak kat'eder, bu uzun yollar-
dan döndüğünü kumlara gömdüğü su dolu deve kuşu yumurtalarıyla temin eder-
di. Bir yağma yaptıktan sonra hemen çöle döner ve susuzluk korkusundan ken-
disini takip edenlerin ellerinden kurtulurdu. Şiirlerinde merhamet bilmeyen
bir eskiyanın, yaptıklarına pervasızca anlatan canî gözleri ve vahşete ün-
siyet peyda etmiş ruhu görünüyor⁽²⁾.

Şanfarâ *لامية الرب* unvanile meşhur kasidenin sahibi olarak tanınmış-
tır. Bir çok Avrupa lisanlarına terceme edilmiş olan bu kasidenin Şanfarâ'
ya ait olup olmadığı hakkında çok şüpheler varit olup hakikatte bunun Ha-
laf al-Ahmar tarafından yazıldığı söyleniyor⁽³⁾.

Şanfarâ'nın divanı meydanda olmayıp Mufaddaliyat'ta oldukça uzun bir
şiiri (ed. Lyall, N:20; ed. Thorbecke, N:18) ve diğer eski eserlerde başka ka-
sidelerin parçaları olarak görünen parçalar vardır⁽⁴⁾.

1). Qazvîni, 'Acaib al-mahlûqât, II, 31 *سب : جبل بالين فيه بلاد وقرى يقال لاهلها القبيون*
قن بالانقرى

2). C. Jacob, Schanfara Studien, München 1914-15, Text, S.4, V.55/6:

رغبت على غطر وفتن وحبتي *سأ - وانيز ووجرو أنظر*
فأبنت نوانا وأبنت الدة *وعدت كما به أن داليل اليل*

Terceme, S.16: "Karanlığa ve çisentiye rağmen arkadaşlarım, açlık, soğuk,
ızdırıp ve korku olduğu halde gittim. Kadınları dul bıraktım, çocukları
yetim. Ve gittiğim gibi gece henüz zifiri bir gece iken geri döndüm."

3). İslam ansiklôpedisi, Al-Şanfarâ maddesi.

4). Şanfarâ'nın sergüzeştleri hakkında Agâni'ye (XXI, 87) ve Al-Mufaddaliyat
(ed. Lyall, S.194 ff) a bakınız.

H U F Â F al-N A D B A al-S U L A M î حفاف بن زهبة السلمي - Hufâf b. Umair b. al-Hâris b. al-Şarîd al-Sulamî, siyah bir köle olan annesi Nadba'ye nisbetle Hufâf b. Nadba denir. Kınıyesi Abu Harraga dir. Kendisinde siyah olduğundan Agriba al-Arab meyanında sayılır. Şaire Hansâ'nın amcazadesidir, kendileri hakkında şu beyti söylemiştir:

كلانا يورده قومه . على زلف السب المظلم

İslâm olmuş ve Mekke fethinde hazret-i Peygamberle beraber bulunmuştur. Yanında Benu Sulaim'in livası vardı. Hazret-i Ömer zamanına kadar yaşamıştır. Sîmar al-qulûb (S. 126) Hufâf'a siyahlığın annesinden ve vatani olan "Harra benu Sulaim"den intikal ettiğini, cesur ve şair olduğunu söyledikten sonra, onun doğduğu yerde gecaatle şairliğin ıktıması nadir olduğunu ilâve ediyor. Al-Marzubanî, al-Muvassâh (S. 81)ında, Hufâf b. Nadba, 'Antere ve Zibirqân b. Badr hakkında fikri sorulan Asmaî'nin şair binicilerden olduğunu fakat fuhûl olmadığını söylediğini kaydediyor.

'Abbâs b. Mirdâs ile aralarında, Benû Sulaim riyaseti yüzünden çıkan muhacatları sonradan harplere sebep olmuştur.

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

N U S A İ B نصيب - Kınıyesi Abu al-Mihcen yahut Abu al-Hacnâ'dir. İsmi'nin, bir şiirindeki "عائزاً النصيب" sözünden dolayı olduğu sorulduğu zaman, doğduğu zaman efendisinin (Nusaib al-Halk نصيب الحارثي) demesinden dolayı bu suretle tesmiye edildiği cevabını vermiştir. Nesebi hakkında iki rivayet vardır. Bir rivayete göre Nubiye'li bir ebeveynden doğmuştur, diğer bir rivayete göre de habesli bir deve gobenidir. Cerir ve Ferazdaq'ın muasırı olup Zû al-Ramma, Kumait ve Kusayyie ile münasebeti vardı.

1). İbn Qutaiba, Al-Şi'r val-Şu'arâ, S. 196.

2). Agânî, XVI, 134.

3). İbn Qutaiba, Al-Şi'r val-Şu'arâ, S. 242.

Şiire nasıl bağladığı hakkında da kendi ağzından gene agâni'de iki rivayet zikrediliyor:

"Ben genç iken bir şiir söyledim.Sözüm hoşuma gitti.Onu Benû Damra ve Benû Huzâa şeyhlerine götürdüm.Geçmiş şairlerden birine isnat ederek kendi şiirim olan kasideyi okudum.Onlar beyenerek,söz böyle olur,şiir böyle olur dediler.Onlardan bunu işidince bildim ki güzel söylemişim.Onlar beni teşvike ettiler.Ben de 'Abdal'aziz b.Mervan'a gitmek istedim.O zaman 'Abdal'azîz Mısır valisi idi.Kız kardeşim Umâma'ya mes'eleyi açtım ve alacağım caize ile kendisinin,annemin ve bize karabeti olup da merkuk olanların azad edileceğini söyledim.Kız kardeşim"sende iki huy mu toplanacak? hem siyahsın,hem de maskara olacaksın"deye azarladı.Fakat şiirimi inşat edince fikrini değiştirdi.Razı oldu.Medine'ye varınca mescid-i-Resûlullahda Ferezdaq'ı buldum.Kendisine şiirimi okudum.Ferezdaq dinledikten sonra "sen bununla mı mülûke intisap etmek istiyorsun?" dedi.Bizi dinleyen bir adam vardı.Bana işaret etti.Yanına gittim."Vallahi çok güzel söylemişsin.Fakat bu Ferezdaq sana haset ediyor,biz de şiirden anlarız,ümidin kırılmasın,haydi"dedi.

Bu adamın sözleri beni sevindirdi.Mısır'a gittim.Sarayaya çıktım,adamların arakasında durdum.Beni gören bir adam ne istediğimi sordu.Emirin methi hakkında bir şiir söylediğimi ve sila ümit ederek Hicaz'dan kalkıp geldiğimi anlattım.Şiirimi okumama söyledi.Okuyunca "intihâl etmiş olmayasın,çünkü emir ravitüşiirdir,ve sonra yanında raviler de vardır,beni de kendini de rezil edersin"dedi.Vallahi benim şiirim dedim."İçine Mısır'ı zikreden beytleri de koy,yarın bana getir"dedi.Ertesi gün Mısır'ı methû tasvir eden beytleri de yazarak kendisine götürdüm.Şair olduğuma inandı ve"kapıda dur,seni emire götürüyüm"dedi.'Abdal'aziz'in yanına girdim.Şiirimi inşat ettim,beğendi ve caize verdi."

Diğer rivayete göre:"Nusayb habesî idi ve efendilerinin develerini otlatırdı.Sürüden bir deve gâip oldu.Deveyi aramaya çıktı.Mısır'da Fostat

denilen yere geldi.Orada 'Abdal'aziz b.Mervan'a tesadüf etti.Hacibe ,yanına girmek üzere emirden izin almasına söyledi.Şacip kapıda bir esvet adam olduğunu,hazırladığı methiyeyi okumak istediğini haber verdi.Emir bunu lâtife zannederek bugün yarın Nusayb'ite tam dört ay bekletti?Nihayet bir alay hazırlattı,her kes gülsün deyerek Nuasayb'den şiirini bunların huzurunda okumasını istedi.Fakat Nuasayb şiirini okuyunca çok beğendi.Gaybettiği devenin parasını ve azad edilmesi için lâzımgelen ücreti verdi."

Nusayb hiç hiciv söylememiştir.Hatta kendisini hicvedenlere karşı bile cevap vermemiştir.Onun sahası meth vadisidir.Aşk şiirleri söylememiştir.Yalınız karısı hakkında söylemiştir.Fakat ~~Amr b.~~ Ömer b.'Abdal'aziz'e gittiği zaman halifenin kendisini,namuslu kadınlara aşk şiirleri söyleyerek onları teşhir ettiği hakkındaki ihtarı ve Nusayb'in bundan sonra söylemeyeceğini vadetmesi rivayeti birinci rivayeti nakzetmektedir.

Nusayb mersiye vadisinde de tanınmış bir şairdir.Cumahî onu altıncı tabakada(S.137) sayıyor.

Meth hususundaki meharetenin dolaylı zamanının İbrâhîm b.Hişam,Yezid b.'Abdalmelik,Abdalmelik b.Mervan ilh gibi büyüklerle tesisi münasebet ettiğini görüyoruz.Hatta Baihaqî,Kitâb al-mahasın val-masavî'de(S.236)^{I)} zikrettiğine göre kadınların meclisinde de bulunmuş,caizeler almıştır .

Abû 'Abdallâh b. abî İshak al-Basrî,eğer Irak'a vali olsam fesahatinden ve ciyadet-i-kelâmından dolayı Nusayb'i kâtip yapardım,demiştir.

Nusayb methiyeler yazarak caizeler peşinde koşmuşsa da gururundan israf etmemiş,kendi kimetini bilmmiştir.Bir gün 'Abdalmelik'in yanına girmişti.^{Abdalmelik} 'Abdalmelik ona hasbhal edecek bir şey var mı diye sorduğu zaman şu cevabı verdi:"rengim hâil,şirim müfelfil,yaradılığım girkin;senin yaptığın ikrama ne aşiretimin,ne annemin,ne babamın şerefile erişmedim,ancak aklım ve lisanımla eriştim".

I).Agânî,XIV,166 ya bakınız.

Kendisini reddeden bir kıza şu cevabı verdi:

فانك ما لك ما لك اعوى
 ولي كرم عن الفخار ناء
 وشك في - جا لكم خليل
 خان ترضى فردي قول - افس
 وما لواد جلدی من رواد
 كبعد الاض من جو السماء
 ومثلک ليس بیدم فی السماء
 وان تأبی فخن علی الواء

gene bir yerde:

فانك من لوفی الودار فانتی
 وما خرا تواری سوادى وتختها
 اذا المرء لم یبذل من الود مثل ما
 لك الملك لا یردى من الملك زانقة
 لباس من العلباء بیض بنا لقة
 بذلت له فاعلم بانى فارتقه

diyor. Tenvir el-gabeş tercemesi (Nuruosmaniye, N:323I, 67 b) "eş'arı selis ve hemvar ve ahbarı rekamzedei erbabi asardır" deye kısaca kaydediyor.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Abû Dulâma ^{ابدرلامه} - Abû Dulâma Znad b. al-Cavn, küfelidir. Agâri-
 (1) bei Arab'dandır. Benû Asad'ın mevlâsıdır. Sahibi bu kabileden Qassâs b.
 Lâhiq isminde bir adam idi ki sonradan ke^mdisini azad etti ⁽²⁾. Benû Umayya'-
 ninson günlerine yetişti. Asıl şöhreti 'Abbasi'ler zamanındadır. İlk şiiri
 Abû Ca'far al-Mansûr'un methine ve onun Abû Muslim'i katline dair olan
 kasidesidir. Bu şiiri bir mecmâi nasta Mansûr'a okumuş ve ondan caize alm
 mıştır.

Dini bozuk, fena ahlâklı olan, haram irtikâp eden ve bunları açık açık
 yapan Abû Dulâma'yi bütün hareketlerinde sevk ve idare eden doymak bilme-
 yen tamakârlığıdır. O bunu tatmin için en adi dilenciliklerden tutarak,
 fitreten malik olduğu en ince nüktelere kadar istifade etmiş ve 'Abbasi'-
 lerin sarayında, saray delisi rolü oynamış, Abi 'Abbas, Abi Ca'far al-Mansûr

1). Agânî, IX, II5; Suyûtî, Ref' şân al-Huşân, İsmail Sâib efendinin hususî
 yazma nushası; İbn Hallikân, (Mısır tab'ı) S. 267, İbn al-Cavzî'nin tenvir
 al-gabeş'inden naklen.

2). İbd; Ref' şân al-Huşân, İsmail Sâib efendinin hususî yazma nushası.

ve Mahdî'ye intisap ederek onları methetmiş, eğlendirmiş, güldürmüş, caizeler koparmıştır.

Bundan evvelki şairlerde gördüğümüz gururdan, köleliklerine, siyahlıklarına rağmen izhar ettikleri ruh asaletinden Abû Dulâma'de eser görmiyoruz. 6, dalkavukluk ettiklerinin hoşuna gitsin deye maymuna ve domuza benzemeye razıdır ¹⁾. Memafî fırsat düştüğü zaman da hicvetmekten ve bunların intikamını almaktan geri kalmaz ²⁾. Onun içindir ki dilinden korkulur ³⁾, ve kendisine ilişilmez. Nüktelerâ, gülünç fıkraları bütün eski eserlerin sahifelerini işgal eden Abû Dulâma'nin öldüğü tarih muayyen değildir. Ref' şân al-Hubşân ve İbn Hallikân vefatını (161 H.)de gösteriyor. Harûn al-Raşîd zamanına kadar yaşadığı da rivayet edildiğine göre vefat tarihi olarak (171 H.)sesi de gösteriliyor demektir.

Abû Dulâma hakkında, Ban Şanab (Cezayir 1922) mufassal bir monografi negrettiği için bu şair hakkında daha uzun tafsilâttan vaz geçiyoruz.

1). Baihaqî, Kiatab al-mahasin val-masavî (Leipzig 1922); İbn Hallikân (Mısır tab'1) S. 267

إذا بس العامة كان قردا وفخريرا إذا وضع العامة

2). İbn Hallikân, Mısır tab'1, S. 267, Mahdî ve 'Alî b. Sulaimân ile beraber Abû Dulâma'nin ava çıktığına ve 'Alî b. Sulaimân'ın av köpeğini vurduğuna dair olan fikra; Agâni, VI, 45.

3). İbn Hallikân, Mısır tab'1, S. 267, Oğlunu tedavi eden doktora para vermektense ona yalancı şahitlik ederek bir zengin yahudi tacirden para alması ve kadının bu şahadetin yalan olduğunu bildiği halde ses çıkartamaması.

S U H A Y M A B D B E N İ A L H A S H A S

1) 2) 3)
Adı Suhaym ,bir rivayete göre de Hayyedir .Nobyeli ,a'cemiyyüllisan
siyah bir köle idi.Benû Asad kabilesinden bir batın olan Benu al-Hashas
satin aldı ve bu suretle 'Abd beni al-Hashâs deye göhret buldu. 4)

Hazreti Osmañ b?'Affân'ın orduya âmili bulunan 'Abdallâh b.Rabî'a al-
Mahzûmî,hazreti Osmana kendisi için şair bir köle aldığını yazdı.Hazreti
Osman ee cevabında:"Onu geri ver,günki şair kölenin tabiatidir ki doyarsa
kadınlarına aşk şiiri yazar,acıktıkça da onları hicveder 5)
b.Rabî'a da onageri verdi.Ve Benû Hashâs'dan Abd Ma'bad satın aldı.

Rivayete göre 'Abd benu al-Hashâs'ın şiir olarak ilk söylediği söz,ken-
disini kafileye menzil hazırlamak üzere gönderdikleri zaman avdetinde söy-
lediği söz^{su}dür:

انت غيا حسن بنا ته كالحبى حوله بنا ته

Bunun üzerine "vallahi şair"dediler.Artık bundan sonra şiir söylemeye
başladı.

Lisanında 'ucme ^{صحبه} vardı,yani talâffuzundan habesi olduğu,Arap ol-
madığı belli olurdu.Bir gün hazreti ömer'emeghur kasidesinin ilk beytini
okudu:

عميرة وروع ان تجزون غاربا كفى التيب والاسلام للمرو ناهيا

ömer kendisine bütün şiirlerini böyle söylesydin sana ihsan ederdim,
 demiş,diğer rivayete göre,ki Suhaym'in verdiği cevaba göre dahadoğru bir
rivayet olamsı lâzımgelir,eğer islâm'ı şeyb'e takdim edeydin,yani كفى الاسلام
deseydin sana ihsan ederdim,demiş.O da ^{ماشرت} demmiştir.İşte e
böyle ⁷⁾ احنتك والله yerine احنت والله ; ماشرت yerine ماشرت

1).İbn Duraid,Kitab al-İstikak,S.138;Suhaym,Asham'ın tasgiridir,asham as-
vad demektir.Suhaym aynı zamanda bir nevi e nebattır.S.62;Araplar Su-
haym ve asham deye Abu batın olanlarını tesmiye ederler.

2).Agâñi,XX,2.

3).İbn Qutayba,Şi'r val-Şu'arâ,S.241 وكان حبيا منطرا Ref' şan al-Hubşân,
İsmail Sâib efendinin hususî yazma nushası: فاد ابن الامراء كان كميم حبيا

4)Benu Hashâs kabilesi arasında iken mevlası Candal idi(Balavî,Alif Bâ,271.

5).Agâñi,XX,2 bir rivayete göre de ان جاع هروان شبع فر demmiştir;Cumahî,Tabaqât
al-Şu'arâ,S.43:

6).Kâmil,S.366.

7).Yahut قال لا حاجة له ان التاعرا لا حريم له احنت ,احنت ;Agâñi,XX,2;Hizâna,I,237;İbn Qutayba,S.241.

Kendisini bu beytinden dolayı takdir eden hazreti Ömere

على ونحوى - جلامن و - انيا

توسدى كفا و تنى بمصم

"Bir elini bana yasdık yapar, bileğini de üzerime kıvrır ve ayaklarını da arkandan geçirir."

beytini inşat ettiği zaman, Ömer "yazık ki sen katlolunacaksın" demiştir.

Cahiliye devrini idrak etmekle beraber islâma da yetişen Suhaym, hazreti Peygamberin de takdirine mazhar olmuştur. Hizâna(1,271)"İbn Habîb

diyor ki hazreti Peygamber Suhaym'in

ليس احانه عنا بمقطوع

الحمد لله عدا الانقطاع له

beytini temsil etmiş, tahsin ve tasdik ederek, doğru yoldan ayrılmazsa ve o yola yakın giderse bu her halde cennet ehliindedir" demiş olduğunu kaydediyor.

Veçhen çirkin ve kara olan Suhaym, bu çirkinliğini itiraf etmiş, ondan acı duymuş, fakat daha çok bunun kendisine zarar veremeyeceğini, ahlâk itibariyle asil ve ruhunun beyaz olduğunu söylemiştir.

برچه يراه الله غير جميل
ولا رونه ان كان غير طيب

انيت نساء الى - بين غنوة
فشيئى كطبا ولت بفرقة

derken, bu çirkinliğini hiç itirazsız kabul ve tasdik etmiş görünüyor.

3) ولكن الله - في شتى بواديا

فلو كنت و - را لونه لمتقى

"Eğer ben gül renginde olsaydım, sen beni severdin, lâkin beni rabbim kâralıkla lekeledi."

تعد وتبرى للقاء التواريا

فما ضرى ان كانت امى وليدة

"Annemin Arap olmayıp, lâkin Arap içinde yetişmiş ve onların âdatını almış bir cariye olması, develerin memelerine ağaç yontup bağlaması bana zarar vermedi."

1). Agâni, XX, 2: Hazreti Peygamber onun meşhur kasidesinin matla' beytinin ikinci misrainsı كفى بالاسلام والسيب للرونا صيا geklinde gayri mevzum olarak irat etmiş, Abû Bakr onun üzerine كفى بالاسلام والسيب للرونا صيا deye mevzum okumuştur. Fakat hazreti Peygamber tekrar ilk okuduğu gibi okuyunca, Abu Bakr, "senin Resûlullah olduğuna şahadet ederim, demiş ve" وما علمنا" Ayeti kerimesini okumuştur. Biz bundan hazreti Abû Bakr'in çıkardığı manadan ziyade hazreti Ömer'in Suhaym'den istediği "islâm"ın "seyb"e takdim edilmesi lâzımgeldiği manasını çıkarıyoruz.

2). Agâni, XX, 3.

3). Divan, İkinci Kaside, 330'ncü beyt.

يوم الفجر - مقام الاصل والورث
أدأ سود اللون اني ابيض الخمر

انقا - عيني الحاسر فمن له
ان كنت عبدا ففنى حرة كراما

Köleliğine rağmen hemen her beytinde, kendini, aşkı yüzünden cezalandıranlardan aşağı görmeyen bir ruh teneffüs ediyor. Başına gelen akibetlerden korkmadığından, bunların ehemmiyeti olmadığından, kabilenin genç kadınlarının alınlarından yatağın üstüne terler ve miskler akıttığından gekinmeden bahsediyor .

• öldürülmeye götürüldüğü esnada, aralarında bir aşk macerası geçmiş olan bir kadının gülmesi üzerine verdiği cevap, kadını güldüğüne pişman edecek kadar ağırdır:

تركت ضيفا كالقباة المفرج

خان تفعلني مني ضيا - ب ليلة

"Sen bana gülüyorsun ama, ben seni nice geceler, eskimış bir elbise gibi (kullanıp kullanıp) bir tarafa attım."

Hayatını, aşikane maceralar içinde geçirdiğini ve nihayet bu yüzden katledildiğini gerek şiirlerinden gerek eski eserlerden öğreniyoruz.

Katline sebep olarak Hizana (I, 271) şunları yazıyor: "Benî Hashâs'dan bir kadını bir yahudi kendine tahsis ederek bir kaleye kapatmıştı. Suhaym bunu haber alınca kendini bir gayret aldı. Daima fırsat aramakta idi. Nihayet bir gün yahudiyi muhasara ve katlederek kadını kabilesine ulaştırdı. Bir gün kadın kendisine rasgeldi ve dedi ki: sen beni yahdiden kurtardın, eğer elimde olsaydı sana mükâfat ederdim. Suhaym de bunun elinde olduğunu, teslim olmasını istedi. Kadın utandı gitti. İkinci tesadüfte Suhaym teklifini tekrarladı. Kadı kabul etti. Suhaym bu kadın hakkında aşk kasidesi söyledi, bunu anladılar ve namus korkusuyla kendisini öldürdüler."

Agâni (XX, 5) de daha uzun bir rivayet vardır: "Suhaym'in efendisinin bir genç kızı vardı . Bu Suhaym'in hoşuna gideydi. Kız kendisine yalancılıktan

1). Divanından 24, 22, 23, 30 uncu parçalara bakınız.

2). Divanında ikinci parçanın birinci beytinin şerhinde 'Umaira hakkında şu kayıt vardır: قال ابه عبدة كانت صاحبة التي سفت بها نسى غالبة وهي من اشراف نعيم بن ممر ولم تجا سر على ذرا سها فقال عميرة .

hastalanmasını emretti.Suhaym hastalandı ve başını bağladı.

Kız ihşiyara dedi ki :deveni otlat,bu köleyi yorma.Bir kaç gün sonra Suhaym'e sordu-:Kendini nasıl hissediyorsun? eyi deye cevap verdi.Kız bu gece artık develeri otlatmaya git,dedi.Suhaym peki dedi ve gitti.Fakat kız babasına,^eger develeri Hayye'ye emanet edersen onu mutlaka gaybedersin,dedi.Kızın babası devesinin izine düştü,Suhaym'i bir ağacın gölgesinde yany gelmiş şöyle söylüyor buldu:

نذرها وانت في الصار
طيبة القارم والآ خر

يا ببحولك في الخاخر
من كل عمرا و عبالبة

Şeyh,bunda bir iş var,dedi.Döndü ve suyun yanına geldi.Kabilesine bu köle bizim namusumuzu lekeledi dedi ve mes'eleyi anlattı.Suhaym'in söylediği şiiri inşat etti.Onlar da Suhaym'i öldürmesini ve kendilerinin de muvafakat edeceklerini söylediler.Suhaym kendisini öldürecekleri zaman"benim sizden filancadan başka dokunmadığım kadın yoktur,ondan da vadaldım" dedi.Tuttular,öldürdüler.

Diğer bir rivayette,Abû Ma'bad Candal,kızına aşık olduğunu öğrenince kendisini Medine'ye götürdü ve orada seksen değnek vurularak hapsedildi. ¹⁾ Fakat kabilesine dönünce,Abû Ma'bad'i halâ bu köleyi yaşattığından dolayı levmettiler.O da öldürmeye karar verdi.Serhoş edildikten sonra kabilenin kadınları önünden geçirildi.Aralarında bir aşk rabitası bulunduğu zannedilen kadın geçirildiği zaman,Suhaym bu aşkını ızhar etti ve öldürüldü. ²⁾

Sureti katli hakkında,bir hendeğe atıldıktan sonra üzerine odun yığılarak yakıldığı rivayeti de vardır.

Keşf al-zunûn(I,512,Istanbul tab'ı)Suhaym'in 40 hudutlarında öldüğünü söylüyor.

1).Divan,30uncu parça;

2).Cumahî,Tabaqât al-Şu'arâ,S.43.

Ş İ İ R L E R İ -Divanının ekseriyetini aşk şiirleri teşkil ediyor.Bundan başka şiirleri arasında hikmetimiz beytler,tefahurler de vardır.

Agâni,Ref' şan al-Hubşân ve Cumahî ¹⁾ حوى الكلام , حذراته

Filhakika bazı beytelere mana vermek çok zordur.Cumahî onu dokuzuncu

tabakada sayıyor .En meşhur kasidesi

عميرة درع ان تجزيت غاريا كفى اليب والاسلام للمرى ناهيا

matla'ıyla başlayan kasidesi olup İbn al-arâbî bu kaside hakkında ²⁾ الديباج الحروفى

demıştır .Bu kasidede sevgilisinin hali,aşkı,onunla yattığı geceler,oy-nadığı oyunlar anlatıldıktan sonraşe devesine binip ayrıldığı,bu devenin avsafı tasvir ediliyor ve nihayet bir yağmur vasfına geçiliyor.

Suhay'in yağmur vasfında mahir şairler arasında sayıldığı İbn Qutaiba

(6.41) deki bir kayttan anlaşılmaktadır: قال يونس الخوى قدم علينا ذالمة من سفر وكان ابن الناس وصفاً للمطر فذكرنا له قوله عبيد وأوس 4 وعبد بنى المحاسن في المطر فاحتنا - قوله امرؤ القيس

Abû al-'ula al-Ma'arri de Suhaym'den bir kıt'asında bahsetmiştir ³⁾

Suhaym'in şiirlerinden o zamanın âdetlerine dair malûmat almak da ka-bildir.Araplarda aşık ve maşuka bir araya geldiği zaman,muhabbetlerinin devamı için yekdiğेरinin elbisesinden birer parça kopararak saklarlar,e-⁴⁾ ger böyle yapmazlarsa bu muhabbetin bir hicranla biteceğine inanırlardı .

Divanın başındaki beytlerde bunu görüyoruz:

طباء حنت اعناقها في المعانس	كان الصبريان يوم لقينا
بين في بنات القدم احدى الدهاس	وهن بنات القوم ان ينعروا بنا
ومن برقع عن طفلة غير عانس	فلم قد صقنا من - داء منير
رد اليك حتى حلتا غير لابس	اذا شق بردى بالبرد برقع
دالف الهوى ينرى بهذى الوسواس	نردم بهذا الضرب فبينا على الهوى

5)

1).Cumahî,Tabaqât al-şu'arâ,S.43.

2).Umumî kütüphane,6293 numaralı ,Vahyî zade'ni Mugni al-Labib şerhi.

3).Hizâna,I,271.

4).3)Luzûmiyyât,II,207(Mısır 1891).

4).Hizâna,I,271.

5).Bu son beyt yalnız,Alûsî zade'ni Bulûg al-arab'inde vardır,II,356.

Divanın ikinci parçasında, 33^{üncü} beyte de

في الصوغ في صغرى بيان سمايا

نقود من موالى والفين مذها

(Zetterstéen, Zwei Gedichte des Suheim, S. 327): قال ابرمبيرة كانا اذا اجلوا للنزل اخذت هذه موالى هذه وهذه خاتم هذه مبعبا فيقول اخذت موالى واخذت خاتم احداهن فجمدته في خضري قال وزان هو ان تم قال نقود من موالى وزان لواره وهذا الطرفه.

Kızlarla erkekler arasında oynanan bir oyunu öğreniyoruz.

Divanı büyük bir hacim ve ihtiva ettiği şiirler büyük bir yekün tutmamakla beraber cahiliye devrinin sayısı mahdud olan şairlerinden biri ve onların islâmdan sonraki şairlerden tarza tefekkür itibariyle farkalarını küçük ^{göstermeğe} bile olsa bir yardımı olması itibariyle 'Abd benî al-Hashâs'ın Arap edebiyatında bir meki olduğu kaniiz.

D İ V A N I --: Suhaym'in biri Beyazıt 'Umumî kütüphanesinde 5756 numarada, diğeri de Laypsig'de darülfünun kütüphanesinde iki divanı malumdur. Bundan başka Süleymaniye'de (Yenicami defteri) II87 numaralı bir mecmuadaa meşhur uzun kasidesi bulunduğu gibi, gene aynı kaside, Berlin (Arapça yazmalar kataloğu 7516) ²⁾ de mevcuttur.

Bize esas olan Bayezit kütüphanesi nushası 45 varaktan müteşekkil olup 15/5X22 eb'adındadır. Asıl metin daha büyük ve güzel, okunaklı bir reyhanî ile ³⁾ , şerhler aynı suretle okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Gerek metin gerek şerh tamamen harekelidir. Bazı sahife kenarları, zararı olmayacak derecede kurtlar tarafından yenmiş, bazı sahifeler de ıslanarak mürekkepler karışmış ve bozulmuştur. Divanın son sahifesindeki ketabe'sinde Ahmed b. ebf el-Su'ud el-Risâfi tarafından 613 zilka'desinde istinsah edildiği görünüyor. Bu itibarla divan eski addolunur. ⁴⁾

1). Zetterstéen, Zwei Gedichte des Suheim, 316, Cod. Rifâ'ija Nr. 33.

2). İki kasidesini, Zetterstéen 1911 de Assyrologie mecmuasında, hayatına ait küçük bir mukaddime ile neşretmiştir.

3). Beytlerin ikinci mısra'ları değil de ikinci mısra'ların birinci satıra sığmayan cüzü'leri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

4). Leipzig nushasında istinsah tarihi mevcut değildir.

Divanda büyük küçük,kat'a,müfret olarak 30 parça mevcuttur.Bunlar 233 beyti ve bir mısra'ı havidir.

Leipsig nushasıyla arasındaki farklar atide gösterimmiştir:bizim kopyemizde de,S-9,B.5 den sonra L.nushasında

<p>ولانت باعلى الرذ بردا جانيا ودجها كدنيا- الاغمة صافيا ويرض عنها جوجوا متجافيا ويفرسها وحفا من الرزق واقيا وقد واجهت قرنا من الترس صافيا مع الركب ام تاو لدنيا ليا ليا تزد تر جمع عن عميرة- اخيا</p>	<p>ازا اندخت في- يفة وحمية تربك غداة البين كفا وحصيا فما بيضة بات الظلم يحفا ويجعلها بين الجناح ورفه فيرض عنها وبين بيضا وطلا باحن منها يوم قالت- احل خان تتولا عمل وان ترض غاريا</p>
--	---

beytleri var.

S.17,B.12,L. nushasında 13 üncü beytâe yerlerini değiştirmiştir.14,15,16 inci beytler L.nushasında yoktur.S.23,B.22 den sonra L.nushasında bizim kopyenin 26,30,31,33;32,35,36,37,23,24,38 inci beytleri geliyor.61 inci beyt L.nushasında mevcut değildir.Onun yerine bizde olmayan

انا- حنا- ير الواد- تجازه و جارت اعاليه الضيق اطعاليا

beyti vardır.

S.73,8inci parçada 7 ve 8 inci beytler L.nushasında 11inci beytten sonradır.S.85,9uncu parçada 8,11,12,13 üncü beyt ler L.nushasında yoktur.

S.1,1inci parçada 3üncü beyte L.nushasında yoktur.S.57,4üncü parçada,3üncü beytten sonra gelen sahifede L.nushasında iki satır kopuktur.Yalnız S.59

B.7 nin ikinci mısra'ı "سكت حدينا" yerine "سكت كلاما" farkı ile okunuyor.S.39,

21 inci parçada L.nushasında

اخذت برجلها وصوت- أسرا وسببت فيها [الزأفي الحمد-جا]

beyti fazladır.

L.nushasında,S,10,14,15,16,17,18,19,20,22,23,25,26,27,28,29,30 uncu parçalar mevcut değildir.

Bu mukayesede yalnız tertip,noksan ve ziyade farkları nazarı dikkate alınmış,kelime farkları divanda beytlerin hizasına işaret edilmiştir.

Divanda ikinci parçanın 26 inci beytinden sonra,gerhde "زيارة من غير السماع" "دبيده زيارة من غير السماع" kayda bundan sonraki beytlerin ziyade olduğunu,işidilmediğini gösteriyor.

S.125,14üncü ve S.127 de 15 inci parçanın Nusaib'e isnat edildiği kaydediliyor.S.131 deki 17 inci parçayı İbn al-A'râbi rivayet ediyor.S.133 de 18 inci parça Asma'înin rivayetidir.S.153 de 26 inci parça gerek divanda gerek Agâni'de 'Antere'nin olarak mezkûrdur.Bunu Suhaym'e ait olmadığı bu parçanın sonundaki "وقال هذه الابيات لغيره" kaydiyle de teeyyüt ediyor.Bundan sonraki parçalar Zubair b.Bakkâr'ın rivayetidir.

Şerhde Suhaym'in hayatına dair notlar da varsa da biz daha ziyade bun hususta Agâni,Hizâna ve saire gibi eserleri nazarı dikkate aldık.

